

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ У МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ К. ОРФА

У статті розглянуто суть музично-педагогічної концепції К. Орфа та розкрито її значення в творчому розвитку учнів закладів загальної середньої освіти. Проаналізовано принцип активного музикування й творчого розвитку особистості під час виконання ритмічних рухів, танців, пантоміми, гри на дитячих музичних інструментах, ритмічних, вокальних та інструментальних імпровізацій. Проведено аналіз п'ятитомної збірки «Orff-Schulwerk» і розкрито її роль у створенні аналогів у різних країнах світу, зокрема й в Україні.

Ключові слова: музично-педагогічна концепція; орф-педагогіка; творчий розвиток; інструментарій дитячого оркестру; посібник «Orff-Schulwerk».

Постановка проблеми. На сучасному етапі впровадження Концепції «Нова українська школа» вектор загальної музичної освіти почав спрямовуватися у площину цінностей творчого розвитку учнів і зумовив необхідність переосмислення всіх факторів, від яких залежить якість навчально-виховного процесу (змісту, форм, методів роботи тощо). Проблема розкриття творчого потенціалу особистості є вагомим пріоритетом сучасної освіти, тому зусилля українських педагогів націлено на демократизацію освіти, перебудову традиційної системи викладання художньо-естетичних дисциплін загалом і музичного мистецтва зокрема. Найновіші психолого-педагогічні дослідження підтверджують важливість раннього творчого розвитку дитини. В основу музично-педагогічної концепції «Schulwerk» К. Орфа закладено принцип активного музикування й творчого розвитку особистості на основі ритмічних рухів, танцю, пантоміми, гри на дитячих музичних інструментах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти впровадження методики елементарного музикування К. Орфа в сучасну педагогічну практику висвітлює К. Завалко (2010), О. Ростовський (2011), В. Черкасов (2016). «Шульверк» К. Орфа як систему розвитку музичного слуху дітей розглядає А. Азарова (2012). Залишається актуальною проблема творчого

розвитку учнів і впровадження у практику загальноосвітньої школи елементів орф-педагогіки.

Мета статті – розкрити значення музично-педагогічної концепції К. Орфа у творчому розвитку учнів закладів загальної середньої освіти.

Методи дослідження. Дослідницькому пошуку сприяв контент-аналіз наукових джерел, періодичних видань, методичної літератури та методи систематизації й теоретичного узагальнення досліджуваного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Великої популярності в Україні у кінці ХХ століття набула музично-педагогічна концепція Карла Орфа (1895 – 1982). Німецький композитор, музикознавець, педагог був переконаний у тому, що мистецтво майбутнього закладено в природі людських здібностей і потрібно лише створити умови для творчого розвитку особистості. На досягнення цієї мети зорієнтована вся педагогічна система Орфа, вважає О. Леонтєва (1984, с. 5 – 6). Намагаючись проникнути в таємниці природної музикальності людини, німецький композитор робить висновок, що першоджерелом музики є ритм і танець. «К. Орф виходив із необхідності розвивати насамперед музично-ритмічне чуття, оскільки єдність музики і рухів дитина сприймає як щось природне» (Дебеля, Черноіваненко, 1980, с. 18). Уводити дітей у світ музики педагог починав на основі «елементарної музики», нескладної та доступної для них. Це не примітивна музика, вона опирається на народні джерела, які дали їй початок, музика, яка пов'язана з рухом, танцем і словом. Вона пробуджує і розвиває духовні сили, створює основу для розвитку особистості. «Очевидно, композитор мав на увазі таку музику, яка містить у зародку музичний код нації» (Медвідь, 2017, с. 143). На думку К. Орфа, «елементарною музикою» для дитячого виконання є заклички, забавлянки, лічилки, колискові та календарно-обрядові пісні. «Вибір матеріалу Орф черпає з фольклору. Цим він пояснює: те, що було дано народам у їх історії, культурі, не повинно зникнути для наступних поколінь. У своїй педагогіці Орф віднайшов форму збереження і застосування живого фольклору, пробудивши його з музейного сну» (Леонтєва, 1984, с. 213).

Композитор вважав, що дитина має бути не тільки слухачем або виконавцем музичних п'єс, але й творцем музики. Однак

потрібно розпочинати процес поступово, від простого репродуктивного відтворення до діяльності творчої, імпровізаційної. Виходячи з єдності руху, співу, гри на дитячих інструментах, К. Орф пропонує ритмічні, вокальні та інструментальні імпровізації. Ритмічна імпровізація розпочинається з декламації окремих слів (імен дітей тощо), нескладних віршів, лічилок, приказок. Спершу ритмічні мотиви записує вчитель, а потім – учні, користуючись найпростішими моделями дводольного, а згодом тридольного метру. Діти імпровізують колективно і лише через деякий час починають творити індивідуально. З перших кроків мелодичної імпровізації школярі опановують нотний запис. Завдання для імпровізацій різноманітні: імпровізація ритмічних побудов «запитання – відповідь», продовження заданих педагогом мелодій, створення підголосків, імпровізація в конкретних музичних формах (наприклад, у тричастинній або формі рондо). Отже, елементарне музикування є першим важливим кроком, який допомагає дитині відкрити для себе світ музики, опанувати гру на простих музичних інструментах. «Старанно побудовані завдання ритмічних, мелодичних, інструментальних імпровізацій створюють добру основу для розвитку музичних здібностей, виявляють творчі нахили дітей, викликають радість від спілкування з музикою» (Дебелая, Черноіваненко, 1980, с. 20).

Педагогічні принципи К. Орфа втілені у його п'ятитомному посібнику «Orff–Schulwerk. Musik für Kinder» (Orff, Keetman, 1950). Назва «Schulwerk» походить від двох німецьких дієслів – *schulen* та *wirken*, що означає навчати і діяти, тобто навчати в дії. Головна мета «Шульверка» – формування творчої особистості учня. «Домінуючим моментом концепції К. Орфа є установка на творчість (центральний елемент), що й визначає суть та ефективність системи... Установці на творчість відповідає установка на колективне музикування в ході занять», – зазначає А. Азарова (2012, с. 68). Саме так міркував К. Орф, комплектуючи музичний матеріал посібника. До нього ввійшли німецькі та австрійські народні пісні, на основі яких педагог створив інструментальні п'єси для колективного музикування. Ці партитури нагадують живописні картинки природи з використанням різноманітних засобів виразності (відтворення на музичних інструментах краплинок дощу, пташиного співу,

гуркоту грому тощо). Деякі з них супроводжуються стислими примітками автора. Так, у поясненнях до деяких п'єс К. Орф підказує, що грім можна зображати, вдаряючи маленьким дерев'яним молоточком у дзвін, і одночасно додавати тремоло великого барабана та литавр (Orff, Keetman, 1950).

Тексти й мелодика збірки «Orff-Schulwerk» надзвичайно різноманітні: від двоступеневих, тризвучних мелодій до поспівок пентатонічної побудови та семиступеневого звукоряду. У перших томах – це невеликі за обсягом та легкі для засвоєння колискові пісні, забавлянки, примовки, колядки, заклички. У наступних, другому і третьому томах, з'являються куплетні та сюжетні пісні (деякі з них відображають короткі сцени з казок). Тексти таких пісень діти повинні були виконувати в ролях, супроводжуючи їх жестами, мімікою та грою на музичних інструментах. Там містяться твори, укладені К. Орфом та Г. Кеетман на основі фольклорних зразків. В останніх, четвертому і п'ятому томах, музичний матеріал значно ускладнюється: пісні та балади, які потрібно супроводжувати танцем, чергувати спів із речитативом, поєднуючи з драматичною грою (наприклад, уривки з «Антигони» Софокла, «Фауста» Гете тощо). Музично-сценічна гра в ролях, пісня, танець, сцени з казок, діалоги, речитативи – все це засоби активного музикування, які пропагував «Orff-Schulwerk».

Оскільки педагог розумів, що засвоєння складної техніки гри на класичних інструментах вимагатиме значних зусиль і тривалих вправлянь, він надав перевагу простим дитячим інструментам, якими діти можуть порівняно легко оволодіти. Розроблений К. Орфом спільно з К. Заксом інструментарій склав основу дитячого оркестру, до якого увійшли: мелодичні ударні інструменти з дерев'яними та металевими пластинками (металофони, ксилофони); немелодичні (шумові ударні інструменти) – барабани, маракаси, тріскачки, пандейри, дерев'яні палички, дзвіночки, тарілочки, дитячі литаври тощо; найпростіші духові інструменти (іграшкові гобої, кларнети, різного діапазону блокфлейти); струнні інструменти (смичкові й щипкові для гри на «порожніх» струнах) – гусла, лютні, скрипки, гітари тощо.

Після Другої світової війни К. Орфу запропонували проводити радіопередачі для учнівської молоді. Він погодився. Завдання, які виголошував композитор по радіо, полягали в тому,

щоб до віршованих текстів діти створили мелодію із супроводом. Як зразок, були запропоновані п'єси зі збірки «Orff–Schulwerk». Кращі дитячі твори виконували в наступній радіопередачі. К. Завалко (2010) справедливо зазначає, що музично-педагогічна система К. Орфа зберігає функції виконавського мистецтва, однак у ній посилено роль учня, що визначається в його активній позиції по відношенню до музики (с. 179).

Викладачі Музичної Академії Зальцбурга були захоплені ідеєю пропаганди концепції К. Орфа в Австрії. Тоді композитор звернувся до Міністерства культури країни з проханням створити заклад для вивчення методичних основ «Orff–Schulwerk». І 1961 р. був створений Інститут музичного виховання при Вищій школі музики та сценічного мистецтва «Моцартеумі». Заклад готував шкільних учителів музики, вихователів дитячих установ та сиротинці, музичних терапевтів для лікарень. В Інституті Орфа за період із 1961 до 1971 р. навчалися студенти із 42-х країн світу. Програма навчання охоплювала практику гри на ксилофонах, металофонах, блок-флейтах, ударних інструментах тощо; курс ритмопластичних вправ, хореографії, диригування, сольфеджіо, інструментознавства та методики викладання гри на дитячих музичних інструментах (Куришев, Куришева, 1994). Використовуючи основні ідеї німецького композитора, педагоги створювали свої національні версії «Schulwerk». Перше видання англійської версії було здійснено в Канаді. У Японії, зокрема в Токійській Музичній Академії, був виданий посібник, адаптований до японської пісенної культури. Чехословаччина (тепер Чехія та Словаччина) першою з європейських країн створила національну версію збірки. Навіть в Угорщині, де особливої популярності набув відносний метод З. Кодая, концепція Орфа була прийнята з повагою. Велику зацікавленість орф-педагогікою проявила Прибалтика (елементи концепції почали застосовувати у Таллінському педагогічному інституті (Естонія), Шауляйському педагогічному інституті (Литва), у школі імені М. Чюрльоніса у Вільнюсі), а також Бельгія, Болгарія, Голландія, Данія, Ізраїль, Індія, Індонезія, Норвегія, Південна Корея, Польща, Росія, Румунія, Таїланд, Швейцарія, Австралія, Аргентина, США та багато інших країн (Куришев, Куришева, 1994). Так «орфівський педагогічний рух» поширився майже в усіх країнах світу.

Принципи та методи німецького композитора зацікавили й українських фахівців, які намагалися творчо застосувати їх на практиці в закладах загальної середньої освіти. Так з'явилася фундаментальна публікація, яка висвітлювала практичний досвід українських педагогів Є. Куришева та Л. Куришевої «Теорія та практика музично-естетичного виховання за системою К. Орфа» (Куришев, Куришева, 1994). Перша частина посібника містить теоретичні відомості про музично-педагогічну концепцію К. Орфа (розділ 1), методичні положення, необхідні для практичної роботи з учнями (розділ 2), а також форми роботи на уроках та в позаурочний час (розділ 3). Наступні розділи, 4 – 5, присвячені проблемі підготовки учнів до танцювальних ігор та музикування на дитячих музичних інструментах. Розділи 6 – 9 були опубліковані окремим виданням (Ч. II) і містили: ритмічні вправи (розділ 6), ігри-декламації (розділ 7), вокальні твори (розділ 8) та інструментальні п'єси (розділ 9), які безпосередньо можуть бути використані педагогами у практичній діяльності. Таким чином, у посібнику вперше зосереджено увагу на креативному застосуванні в українських школах основних положень системи К. Орфа. «Методика К. Орфа є універсальною, тому вона легко взаємодіє з іншими методиками, легко адаптується до національних особливостей будь-якого народу і ґрунтується на використанні зразків фольклорної музики» (Черкасов, 2016, с. 85).

На початку ХХІ століття, орієнтуючись на світовий музично-педагогічний досвід та спираючись на національні пріоритети, загальна музична освіта в Україні набула нового змісту. Зокрема, у 2018 р. за сприяння ініціативних, цілеспрямованих педагогів було створено офіційну Громадську Організацію «Орф Шульверк Асоціація України». До неї щороку долучаються все більше учасників, які цікавляться орф-педагогікою.

Висновки. Одним із головних завдань сучасної загальної музичної освіти є створення умов, які б забезпечували розвиток кожного учня відповідно до його інтересів, нахилів, можливостей та організація навчально-виховного процесу на засадах глибокої поваги до учня, врахування його індивідуальних особливостей. Для реалізації цих завдань необхідна зміна педагогічного мислення, встановлення якісно нових відносин між учителем та учнем, де відправним пунктом є стимулювання особистості до творчості та саморозвитку. Саме тому методика К. Орфа, в основі

якої є принцип креативності, може бути органічною складовою загальної музичної освіти в ЗЗСО тепер і в майбутньому, адже ритмічні вправи, ігри, музикування на дитячих музичних інструментах, імпровізація – природний шлях розвитку творчих можливостей молодого покоління.

Перспективи подальших досліджень. Ґрунтовне вивчення історико-методологічних засад музичного навчання й виховання особистості за системою К. Орфа сприятиме систематизації нагромаджених знань і в такий спосіб збагатить теорію та практику загальної музичної освіти.

Список використаної літератури

- Азарова, А. (2012). «Шульверк» Карла Орфа як система розвитку музичного слуху дитини. *Студії мистецтвознавчі*, 3, 66-72.
- Дебеляя, Ж., & Черноіваненко, Н. (1980). Пошуки шляхів формування духовного світу людини засобами музики. *Музика в школі*, 6, 16-23.
- Завалко, К. (2010). Теоретичні аспекти впровадження методики елементарного музикування Карла Орфа в сучасну педагогічну практику. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 14: *Теорія і методика мистецької освіти*, 10, 178-184.
- Куришев, Є., & Куришева, Л. (1994). *Теорія та практика музично-естетичного виховання за системою К. Орфа*, I-II. Київ: ІСДОУ.
- Леонтєва, О. (1984). *Карл Орф*. Москва: Музыка.
- Медвідь, Т. (2017). *Становлення та розвиток загальної музичної освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)*. Дрогобич: РВВ ДДПУ ім. І. Франка.
- Ростовський, О. (2011). Педагогічна концепція і методична система музичного виховання Карла Орфа. *Теорія і методика музичної освіти* (с. 98-104). Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.
- Черкасов, В. (2016). *Теорія і методика музичної освіти*. Київ: Академія.
- Orff, C., & Keetman, G. (1950). *Orff-Schulwerk. Musik Für Kinder*, 1. London: Schott Co. Ltd.

Tetiana Medvid

CREATIVE DEVELOPMENT OF STUDENTS IN THE MUSICAL AND PEDAGOGICAL CONCEPT OF K. ORFF

The essence of K. Orff's musical and pedagogical concept is considered in the article; the importance of the creative development of students of secondary schools is revealed. The meaning of 'elementary music,' which is connected with movement, dance, and word and creates a basis for the child's development, is clarified. The five-volume collection 'Orff-Schulwerk. Musik für kinder' is analyzed; its role in creating analogues in different countries is revealed. The problem of stimulating the creative potential of the individual by means of the music-pedagogical system is highlighted.

The instruments of the children's orchestra developed by K. Orff together with K. Sachs are described, which included melodic and noise percussion instruments, the simplest wind, and strings. The principle of active music-making and creative development of personality on the basis of playing children's musical instruments, rhythmic movements, dance, and pantomime is analyzed. The role of rhythmic, vocal, and instrumental improvisations for the creative development of students is revealed. The curriculum at the Orff Institute is covered, which included the methods of

teaching children's musical instruments, a course of rhythmic exercises, choreography, conducting, solfeggio, instrumentation.

The work 'Theory and practice of music and aesthetic education according to the system of K. Orff' (by E. Kurishev, L. Kurisheva) is analyzed, which highlights the practical experience of Ukrainian teachers in the classroom and extracurricular activities with students. The countries that have shown interest in Orff's pedagogy and continue to work actively on this system are listed. K. Orff's conviction is formulated that the art of the future is inherent in the nature of human abilities and it is only necessary to create conditions for the creative development of the individual.

Keywords: music-pedagogical concept; Orff's pedagogy; creative development; children's orchestra instruments; manual 'Orff-Schulwerk.'

References

- Azarova, A. (2012). "Shulverk" Karla Orfa jak sistema rozvitku muzichnogo sluhu ditini ["Shulverk" by Karl Orff as a system of developing a child's musical hearing]. *Studii mistectvoznavchi [Art studies]*, 3, 66-72.
- Cherkasov, V. (2016) *Teoriia i metodyka muzychnoi osvity [Theory and methods of music education]*. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
- Debelaia, Zh., & Chornoivanenko, N. (1980). Poshuky shliakhiv formuvannia dukhovnoho svitu liudyny zasobamy muzyky [Search for ways to form the spiritual world of man through music]. *Muzyka v shkoli: zbirka statei [Music at school: a collection of articles]*, 6, 16-23 [in Ukrainian].
- Kuryshch, Ye., & Kuryshcheva, L. (1994). *Teoriia ta praktyka muzychno-estetychnoho vykhovannia za systemoiu K. Orfa, I-II [Theory and practice of music and aesthetic education according to the system of K. Orff, I-II]*. Kyiv: ISDOU [in Ukrainian].
- Leonteva, O. (1984). *Karl Orff [Carl Orff]*. Moskva: Muzyka [in Russian].
- Medvid, T. (2017). *Stanovlennia ta rozvytok zahalnoi muzychnoi osvity v Ukraini (druha polovyna XX – pochatok XXI stolittia) [Formation and development of general music education in Ukraine (second half of the XX – beginning of the XXI century)]*. Drohobych: RVV DDPU im. I. Franka [in Ukrainian].
- Orff, C., & Keetman, G. (1950). *Orff-Schulwerk. Musik Für Kinder, 1*. London: Schott Co. Ltd.
- Rostovskyi, O. (2011). Pedahohichna kontseptsiiia i metodychna systema muzychnoho vykhovannia Karla Orfa [Pedagogical concept and methodical system of music education of Karl Orff]. *Teoriia i metodyka muzychnoi osvity*, (pp. 98-104). Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan [in Ukrainian].
- Zavalko, K. (2010). Teoretychni aspekty vprovadzhennia metodyky elementarnoho muzykuvannia Karla Orfa v suchasnu pedahohichnu praktyku [Theoretical aspects of introduction of Karl Orff's method of elementary music making in modern pedagogical practice]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*, 14: *Teoriia i metodyka mystetskoi osvity [Scientific journal of M.P. Drahomanov NPU. Series 14: Theory and methods of art education.]*, 10, 178-184. [in Ukrainian].

Одержано 10.03.2021 р.